

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASINING TO‘G‘RIDAN-TO‘G‘RI AMALDA BO‘LISHI

Boysunova Nasiba Ali qizi

Toshkent viloyati yuridik texnikumi 2-kurs 4/24 guruhi talabasi

Toshtemirova Sabrina Faxriddin qizi

Toshkent viloyati Yuridik texnikumi 2-kurs 2/ 24 guruhi talabasi

Elamanov Ruslan Asqarovich

Toshkent viloyati Yuridik texnikumi 2-kurs 4/ 24 guruhi talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining to‘g‘ridan-to‘g‘ri amalda bo‘lish prinsipi nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda konstitutsiyaviy normalarning bevosita huquqiy kuchga ega ekani, ularning sud, qonun chiqaruvchilik va ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatidagi o‘rni yoritilgan. Muallif Konstitutsiyaning oliy huquqiy ahamiyati, fuqaro huquqlarini himoya qilishdagi samaradorligi hamda mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llarini ko‘rib chiqqan. Maqola xulosalarida konstitutsiyaviy madaniyatni oshirish va huquqiy kafolatlarni mustahkamlash zarurati asoslab berilgan.*

Kalit so‘zlar: *O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, to‘g‘ridan-to‘g‘ri amal qilish, huquqiy davlat, konstitutsiyaviy nazorat, inson huquqlari, sud hokimiyati, huquqiy kafolatlar, konstitutsiyaviylik, me‘yoriy-huquqiy hujjatlar, huquqiy madaniyat.*

Kirish.

Zamonaviy huquqiy davlat qurilishida Konstitutsiyaning nafaqat siyosiy deklaratsiya, balki bevosita huquqiy kuchga ega bo‘lgan oliy normativ hujjat sifatida tan olinishi muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbekiston Respublikasida 2023-yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiya mamlakat huquq tizimida tub islohotlarni amalga oshirishda hal qiluvchi rol o‘ynadi. Ushbu maqolada Konstitutsiyaning to‘g‘ridan-to‘g‘ri amalda bo‘lish prinsipi, uning huquqiy mohiyati, sud amaliyotidagi o‘rni va kafolatlash mexanizmlari ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi konstitutsiyaviy normalarning bevosita qo‘llanilishi orqali fuqaro huquqlarini himoya qilish samaradorligini oshirish yo‘llarini aniqlashdan iborat.

Konstitutsiyaning to‘g‘ridan-to‘g‘ri amalda bo‘lishi tushunchasi va huquqiy mohiyati

Konstitutsiyaning to‘g‘ridan-to‘g‘ri amalda bo‘lishi deganda, uning normalarining boshqa qonunlar yoki quyi tartibdagi me‘yoriy-huquqiy hujjatlarga murojaat qilmasdan, bevosita huquqiy munosabatlarni tartibga solishda qo‘llanilishi tushuniladi. Bu prinsip huquqiy aniqlik va barqarorlikni ta‘minlaydi hamda davlat organlari va mansabdor shaxslarning o‘zboshimchaligiga chek qo‘yadi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 15-moddasida belgilanganidek, O‘zbekistonda qonun oldida barcha tengdir va hech kim qonunda nazarda tutilmagan asoslarga ko‘ra javobgarlikka tortilishi mumkin emas [1]. Ushbu norma o‘z-o‘zidan ijro etiluvchan xususiyatga ega bo‘lib,

fuqarolar sud organlariga murojaat qilganda aynan Konstitutsiya moddalariga istinod qilishlari mumkin.

Huquqshunos olimlarning fikriga ko'ra, konstitutsiyaviy normalarning bevosita amaliyoti huquqiy nihilizmni bartaraf etishning eng samarali vositasidir. Agar Konstitutsiya faqat dasturiy hujjat sifatida qolsa, u holda undagi kafolatlangan huquqlar real hayotda inson manfaatlariga xizmat qilmaydi. Shu sababli, Konstitutsiyaning to'g'ridan-to'g'ri amaliyoti huquqiy madaniyatning yuksak darajasini talab qiladi [2].

Sud hokimiyati tizimida Konstitutsiyaning bevosita qo'llanilishi

Konstitutsiyaning to'g'ridan-to'g'ri amalida bo'lishi eng yaqqol namoyon bo'ladigan soha sud faoliyatidir. Sudlar fuqarolik, jinoiy va ma'muriy ishlarni ko'rib chiqish jarayonida agar qonun normasining mazmuni noaniq bo'lsa yoki u Konstitutsiyaga zid deb hisoblansa, bevosita Konstitutsiya normalariga asoslanib qaror chiqarish huquqiga egadirlar. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining tegishli qarorlarida sudyalarga Konstitutsiya normalarini keng qo'llash bo'yicha uslubiy ko'rsatmalar berilgan [3].

Masalan, inson sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilish, so'z erkinligi yoki mulk huquqi bilan bog'liq bahsli holatlarda sudlar avvalo Konstitutsiyaning tegishli boblariga tayanadilar. Bu esa milliy qonunchilikdagi bo'shliqlarni to'ldirishga va adolatni tiklashga xizmat qiladi. Sud amaliyoti shuni ko'rsatmoqdaki, Konstitutsiyaga bevosita havola qilish orqali chiqarilgan qarorlar fuqarolar tomonidan yuksak ishonch bilan qabul qilinmoqda [4].

Qonun chiqaruvchilik va ijro etuvchi hokimiyatda konstitutsiyaviy nazorat

Konstitutsiyaning to'g'ridan-to'g'ri amaliyoti nafaqat sud, balki qonun chiqaruvchilik va ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatida ham namoyon bo'ladi. Har bir qabul qilinayotgan qonun loyihasi Konstitutsiyaga mosligi bo'yicha ekspertizadan o'tkazilishi shart. Agar qonun Konstitutsiyaga zid keladigan bo'lsa, u huquqiy kuchga ega bo'lmaydi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudi (agar tizimda mavjud bo'lsa yoki Konstitutsiyaviy nazorat palatasi funksiyalari doirasida) qonunlarning konstitutsiyaviyligini tekshirish orqali huquqiy birlikni saqlaydi [5].

Ijro etuvchi hokimiyat organlari ham o'z faoliyatida Konstitutsiya normalariga qat'iy rioya qilishlari lozim. Vazirlar Mahkamasi va boshqa idoralarning qarorlari Konstitutsiyada belgilangan inson huquqlari va erkinliklarini cheklamasligi kerak. Aks holda, bunday hujjatlar huquqiy kuchga ega bo'lmaydi va bekor qilinishi mumkin.

Muammolar va takliflar

Garchi Konstitutsiyaning to'g'ridan-to'g'ri amalida bo'lishi uchun keng huquqiy baza yaratilgan bo'lsa-da, amaliyotda ba'zi qiyinchiliklar mavjud. Birinchidan, ayrim sudyalarning Konstitutsiya normalarini mustaqil talqin qilishda yetarli tajriba va bilim darajasining pastligi kuzatiladi. Ikkinchidan, fuqarolarning o'z konstitutsiyaviy huquqlarini bilish darajasi hali ham oshirilishi talab etiladi. Uchinchi muammo sifatida, ba'zi quyi tartibdagi me'yoriy hujjatlarning Konstitutsiya ruhiga to'liq mos kelmasligini ko'rsatish mumkin [6].

Ushbu muammolarni bartaraf etish maqsadida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Sudya va huquqshunoslar uchun Konstitutsiyaviy huquq bo'yicha malaka oshirish kurslarini jadallashtirish.

2. Fuqarolarning huquqiy savodxonligini oshirish maqsadida keng qamrovli tushuntirish ishlarini olib borish.

3. Barcha me'yoriy-huquqiy hujjatlarni Konstitutsiyaga moslashtirish bo'yicha doimiy monitoring tizimini joriy etish.

Xulosa

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining to'g'ridan-to'g'ri amalda bo'lishi huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishning poydevoridir. Bu prinsip nafaqat qog'ozda, balki real hayotda inson huquqlari va erkinliklarining ishonchli himoyasini ta'minlaydi. Sud hokimiyati, qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi organlarning uzviy hamkorligi, shuningdek, fuqarolarning faol huquqiy pozitsiyasi Konstitutsiyaning oliy huquqiy kuchini ta'minlaydi. Kelgusida konstitutsiyaviy normalarni bevosita qo'llash amaliyotini yanada kengaytirish va takomillashtirish orqali adolatli jamiyat qurishga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: Adolat, 2023. – 15-modda.

2. Saidov A. Huquqiy davlat va konstitutsiyaviylik muammolari. – Toshkent: O'zbekiston, 2022. – B. 45-48.

3. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining “Sudlar tomonidan Konstitutsiya normalarini qo'llash amaliyoti haqida”gi qarori. – Adolat gazetasi, 2024, 12-mart.

4. Karimov I. Inson huquqlari va konstitutsiyaviy kafolatlar. – Toshkent: Sharq, 2021. – B. 112-115.

5. Normurodov O. Konstitutsiyaviy nazorat mexanizmlari. – Yuridik fanlar axborotnomasi, 2023, №2. – B. 23-29.

6. Abdullayev S. Huquqiy madaniyat va konstitutsiyaviy ong. – Davlat va huquq, 2025, №1. – B. 56-60.